

Práce a péče: opatření pro lepší sladění pracovního a soukromého života v čase demografických změn

Shrnutí

Úvod

Díky delšímu pracovnímu životu a střední délce života v Evropě roste počet pracovníků, zejména těch starších, kteří se při zaměstnání starají o závislé rodinné příslušníky. Přestože je do poskytování péče zapojeno mnoho aktérů (stát, rodina, podniky a sociální partneři), stále ji povětšinou poskytují neplacení rodinní příslušníci. Vzhledem ke škále institucionálních politických rámců s individuálními zájmy v oblasti sladění práce a péče je obtížné vytvořit koordinovanou strategii. Rodiny si často péči organizují spíše samy tak, že ji delegují na rodinné příslušníky, kteří mají nejnižší náklady ušlé příležitosti. Se zvyšováním míry zaměstnanosti ve starším věku je však nyní pravděpodobnější, že pečovatelé stále budou mít placené zaměstnání.

Tato zpráva poukazuje na problém osob v produktivním věku, které při zaměstnání zároveň pečují o závislé rodinné příslušníky, ať již se jedná o děti nebo starší osoby. Analyzuje situaci zaměstnaných pečovatelů, jak se jim daří skloubit práci a péči o druhé a jaká jsou k dispozici podpůrná opatření, která by jim pomohla s povinnostmi nad rámec jejich profesní činnosti. Studie zkoumá vývoj v oblasti vnitrostátního pracovního práva, kolektivních smluv a podnikových iniciativ. Vychází z odpovědí na dotazník, které poskytla síť evropských korespondentů nadace Eurofound ve všech 28 členských státech EU.

Politické souvislosti

Evropská komise zvažovala možnost rozšířit stávající ustanovení o rodičovské dovolené stanovené ve směrnici o rodičovské dovolené z roku 2010 tak, aby zahrnovala i právo na tzv. dovolenou za účelem péče o závislé rodinné příslušníky. Tato otázka byla zahrnuta mezi body posouzení dopadů v plánu Komise na rok 2011 v oblasti sladění pracovního, rodinného a soukromého života a stále zůstává na pořadu jednání EU.

Ve své zelené knize o důchodech z roku 2010 Komise navrhla možnost, aby více členských států pro důchodové účely započítávalo nedobrovolná přerušení zaměstnání, když občané pečují o potřebné závislé seniory. Navazující bílá kniha o důchodech z roku 2012 doporučovala věnovat zvláštní pozornost hlediskům rovnosti pohlaví delšího pracovního života a aktivního stárnutí, včetně opatření, jež usnadní dosažení souladu mezi pracovním životem a péčí o jiné osoby.

Ve své výroční zprávě za rok 2013 Výbor pro sociální ochranu zřízený Komisí potvrdil, že poskytování dlouhodobé péče hraje klíčovou úlohu při umožňování starším osobám zapojovat se do společnosti a trhu práce. V podobném duchu společná zpráva Komise a Výboru pro sociální ochranu z roku 2014 o dlouhodobých potřebách ve stárnoucí společnosti zdůrazňovala potřebu podpůrných opatření pro zaměstnané pečovatele.

Klíčová zjištění

Podle třetího evropského průzkumu kvality života nadace Eurofound 12 % mužů a 16 % žen ve věku 18–64, kteří chodí do zaměstnání, pečují o starého nebo zdravotně postiženého příbuzného méně než jednou týdně a 8 % mužů a 9 % žen pečují o starého nebo zdravotně postiženého příbuzného alespoň jednou nebo dvakrát týdně. U pracovníků ve věku 50–64 let 18 % mužů a 22 % žen poskytuje péči minimálně jednou týdně.

Zjištění průzkumu Eurobarometr v roce 2011 týkající se zaměstnanosti a aktivního stárnutí ukazují, že zhruba 16 % Evropanů v roce 2011 poskytovalo péči na plný (3 %) nebo částečný úvazek (13 %), přičemž 40 % uvedlo, že se buď museli, nebo stále musí starat o závislou dospělou osobu. Většina pečovatelů v produktivním věku je zaměstnaná: 50 % pečovatelů na plný a 70 % na částečný úvazek pracuje.

Ženy, které uvedly, že se starají o starého nebo zdravotně postiženého příbuzného každý den, tvoří podle evropského průzkumu kvality života 7 % ženské populace v porovnání s pouhými 4 % mužů. Z celkové populace se 24 % obyvatel stará o starého nebo zdravotně postiženého příbuzného alespoň někdy a 14 % alespoň jednou týdně.

Pro pečovatele je důležité udržet si profesní život: práce jim poskytuje přístup k nezbytným sociálním sítím, určuje jim jinou úlohu, než je úloha pečovatele, a pomáhá jim zachovat si perspektivu z hlediska kariéry, vzdělávání a praxe, aby se cítili součástí společnosti. Výzkum ukazuje, že pečovatelé, kteří jsou v takové pozici, že mohou skloubit práci a péči, vedou kvalitnější život, mají vyšší sebevědomí a zároveň jsou schopni udržet si kariéru, přispívat k vlastním nárokům na důchod a sociální ochranu a být produktivní součástí ekonomiky.

Všechny země mají zavedenou kombinaci podpůrných politik a různé druhy infrastruktury formální dlouhodobé péče, jejichž účelem je poskytovat podporu závislým osobám a pomáhat lidem dosáhnout rovnováhy mezi pracovními a pečovatelskými povinnostmi. Severské země mají relativně vysokou úroveň poskytování obou druhů podpory ze strany státu, zatímco východoevropské a středomořské země stále do velké míry spoléhají na rodinné příslušníky, kteří se často musejí vzdát práce, aby mohli pečovat o jiné.

Směrnice EU o rodičovské dovolené, kterou provedly zhruba dvě třetiny členských států (do dubna 2015), přiznává všem pracujícím právo na „pracovní volno z důvodů vyšší moci v důsledku naléhavých rodinných důvodů v případech nemoci nebo úrazu, při kterých je okamžitá přítomnost pracovníka nepostradatelná“. V 19 členských státech je pro pečovatele zavedena určitá forma ochrany zaměstnanců. V 18 zemích existuje ustanovení o pružné pracovní době. Ve většině případů neexistuje náhrada mzdy v plné výši.

Mnoho zemí má rovněž uzavřeno kolektivní smlouvy, které buď překračují rámec ustanovení zákoníku práce, nebo stanoví další nároky. V Německu kolektivní smlouvy zahrnují problematiku demografických změn a ustanovení o podpoře pečovatelů. V severských zemích je posílena pružná pracovní doba prostřednictvím odvětvových kolektivních smluv. Dánsko, Finsko, Německo a Itálie mají nejlepší politické nástroje z hlediska rozsahu a štedrosti nároků. Země, kde je nejnáročnější skloubit práci a péči o jinou osobu, jsou Řecko, Maďarsko, Lotyšsko a Polsko.

Politické ukazatele

Je zapotřebí, aby tvůrci politik uznali, že je důležité zajistit nástroje, které poskytnou podporu zaměstnaným pečovatelům při jejich úsilí najít rovnováhu mezi pracovní a pečovatelskou úlohou.

Jak ukazuje výzkum, institucionální řešení formální péče jsou ve většině členských států příliš drahá. Proveditelné není ani posilování úlohy rodin v dlouhodobé péči, jelikož by vedlo k dalšímu snižování kapacity pracovních sil a vytváření problémů pro současné pečovatele v budoucnosti. Je zapotřebí najít vyváženější kombinaci mezi aktéry, která by zahrnovala také více opatření na podporu zaměstnaných pečovatelů.

Politiky na podporu zaměstnaných pečovatelů by měly zahrnovat tyto prvky: vhodné služby dlouhodobé péče na podporu závislých osob a jejich rodin, podporu příjmu a další opatření týkající se „flexikurity“ pro pečovatele, práva a předpisy v oblasti zaměstnanosti a praktická opatření, která mohou realizovat zaměstnavatelé na úrovni podniku.

Na formální a neformální péči je třeba nahlížet jako na formy péče, které se vzájemně doplňují: politiky by měly podporovat sladění práce a péče spolu s dalšími formami péče. To zahrnuje spojení tří aktérů: veřejných orgánů, zaměstnavatelů a zaměstnanců s pečovatelskými povinnostmi.

Opatření na podporu práce a péče nemusejí být nákladná nebo obtížná, ale měla by přispívat k usnadňování a zlepšování života pečovatelů a zároveň šetřit zaměstnavatelům zbytečné náklady, které jim vznikají buď v důsledku nepřítomnosti v práci, nebo přítomnosti pracovníků na pracovišti i v době, kdy nejsou schopni podat plný výkon (tzv. presenteeism). Nejvhodnější jsou často nejjednodušší nástroje:

- zavedení nároku na pracovní volno z důvodů vyšší moci kdekoli a nejenom pro děti,
- více ujednání o pružné pracovní době, jako je práce na dálku,
- více iniciativ sociálních partnerů, zejména ve východní Evropě,
- podnikové iniciativy, jako jsou dlouhodobé účty pracovní doby.

Další informace

Všechny publikace nadace Eurofound jsou k dispozici na adrese <http://www.eurofound.europa.eu/publications>.

V případě zájmu o další informace se obraťte na výzkumného pracovníka Jean-Marie Jungbluta na adrese jmj@eurofound.europa.eu.